

KUR'AN'DA İSLAM ÜMMETİ

ISLAMIC UMMAH IN THE QUR'AN

AHMET ÖZ

DOC. DR. KAHRAMANMARAŞ SÜTCÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ TEMEL İSLAM BİLİMLERİ TEFSİR ANABİLİM DALI

ASSOCIATE PROFESSOR UNIVERSITY OF SUTCU IMAM FACULTY OF THEOLOGY DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES OF TAFSİR

ahmetoz3@yahoo.com

 <https://orcid.org/0000-0001-6924-5856>

 <http://dx.doi.org/10.29228/k7auifd.20>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

30 Ekim / September 2019

Kabul Tarihi / Accepted

21 Aralık / December 2019

Yayın Tarihi / Published

Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season

Aralık / December

Atıf / Cite as

Öz, Ahmet, "Kur'an'da İslam Ümmeti [Islamic Ummah in the Qur'an]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 6/11 (Aralık/December 2019): 545-564.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved.

For Permissions

ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

KUR'AN'DA İSLAM ÜMMETİ

Öz

Hız. Âdem'den itibaren, son peygamber Hız. Muhammed'e kadar geçen tarihi süreçte, Yüce Allah, insanlara doğru yolu göstermesi için peygamberler ve kitaplar göndermiştir. Kendi kavmi içerisinden Allah tarafından seçilen peygamberlere, toplumun bir kısmı inanmış ve ona destek olmuşken, bir kısmı da inanmayarak onun karşısında yer almıştır. Ümmet kelimesi, Kur'an'da farklı anlamlar ifade etse de en çok peygamberlere inanan insanlar için kullanılmaktadır. Kur'an'da inanan insanların kardeş olduğu vurgulanmakta, bu kardeşliği korumak için birbirleriyle çekişmek yerine ortak noktalarda birleşmeleri emredilmektedir. Ancak tarihten günümüze kadar bazı Müslümanlar, ulusalcı / ırkçı bir bakış açısıyla ümmetin parçalanmasına zemin hazırlarken, bazıları da mezhebi taassupla hareket ederek kendi mezhebini en doğru görüp diğerlerini ötekileştirmek suretiyle ayırıştırmaktadırlar. Bu ve benzeri ayırıştırmacı unsurlar, İslam ümmetini, emperyalist güçler karşısında zayıflatmakta, olması gereken ümmet birliğini ortadan kaldırmaktadır. Bu sıkıntılardan kurtulmanın yolu, Müslümanların birbirlerine karşı sevgiyle, hoşgörü ile yaklaşmaları ve kardeş oldukları bilinciyle hareket etmeleridir. Ayırıştırmacı bir dil yerine, birleştirici bir üslupla hareket etmeleri gerekmektedir.

Özet

İnsanoğlu Hız. Âdem ve Havva'nın çocukları olarak, günümüze kadar insanlık neslini devam ettirmiştir. Arapça "ümm" yani anne kelimesinden türeyen "ümmet", aynı anneden doğan çocukları, dolayısıyla kardeşliği ifade etmesi yönüyle dikkat çekicidir. İslam literatüründe ümmet, aynı dine inanan, aynı değerleri paylaşan insanların oluşturduğu toplumdur. Her Müslüman İslam ümmetinin bir üyesidir. Ümmeti bir arada tutan din, Müslümanların kardeşlik duygusuyla birbirine sahip çıkmalarını emreder. Her bir Müslüman, farklı ırka sahip olsa da farklı coğrafyalarda yaşasa da ortak değer olan din, onları kardeş kılmaktadır. Din kardeşliği kan bağına bağlı olan kardeşlikten daha sağlam ve daha bağlayıcıdır. Nitekim iman etmedikleri için dışlanarak Mekke'den Medine'ye hicret eden Müslümanlardan bazıları, annesini, babasını, kardeşlerini ve birçok yakın akrabasını, Mekke'de bırakarak hicret etmek zorunda kalmışlardır. Hatta Bedir savaşında, bir kısım sahabiler, iman etmeyen akrabalarıyla savaşmak zorunda kalmışlardır. Bütün bunlar, iman kardeşliğinin her tür akrabalık bağından daha güçlü ve önemli olduğunun birer göstergesidir.

İslam kardeşliği ümmet olmayı gerekli kılmaktadır. Ümmet bilinci ile hareket eden insanların oluşturduğu İslam toplumu, hem yaşadığı ortamda huzur ve güven içerisinde hayatını mutlu bir şekilde devam ettirir, hem de İslam'ı ortadan kaldırmak, Müslümanları ekonomik ve siyasi açıdan zayıflatmak, hatta yok etmek için çaba sarf eden emperyalist güçlere karşı dimdik ayakta kalabilir. Bu yüzden Müslümanlar, ümmet olabilmek için, aralarındaki tartışmalı konuları gündeme getirmek suretiyle tartışıp çekişmek yerine, ortak değerlerde birleşip, birbirlerine karşı hoşgörü ile yaklaşmalıdırlar.

Dünya Müslümanlarını ümmet bilincinden uzaklaştıran pek çok etken vardır. Bunların en önemlilerinden birisi, kendi ırkının diğer ırklardan daha üstün olduğu iddiasıyla ortaya çıkan ulusçuluk anlayışıdır. Yüce Allah, insanları yaratırken, onlara hangi ırktan olmak istediklerini sormamıştır. İnsanlar, Allah'ın uygun gördüğü ve takdir ettiği şekilde bir anne ve babadan dünyaya gelmişlerdir. Dolayısıyla, insanların kendi tercihleriyle seçmedikleri ırklarından dolayı övünmeleri ne kadar mantık dışı bir durum ise, başka bir ırka mensup bir kişiyi de ırkından dolayı küçümsemek o kadar anlamsızdır. Bu hastalıktan kurtulmanın yolu, tüm insanların Hız. Âdem'in soyundan geldiğini bilerek, aynı dine inanan bir annenin evlatları olduğumuzu hatırlarda tutmaktır. İnsanın mensup olduğu ırkı ve milleti sevmesi doğal bir durumdur.

Ancak ırkçılık ya da ulusçuluk yapmak, ümmet olmanın önünde bulunan en büyük engellerden birisidir.

Ümmet olmanın önündeki engellerden birisi de mezhepçiliktir. Bir insanın bir mezhebe bağlı olması ve mezhebini sevmesi doğal bir durumdur. Ancak kendi mezhebinin en doğru yol olduğunu iddia edip, diğer mezhepleri ve mensuplarını küçümsemesi, ümmet olmayı engellemektedir. Nitekim geçmişte mezhep taassubuna bağlı olarak pek çok savaş yapılmış, bu savaşlarda birçok masum insanın kanı dökülmüştür. Ne acıdır ki yaşadığımız çağda da aynı türden savaşlar devam etmektedir. Örneğin, günümüzde Yemen, Irak ve Suriye gibi İslam ülkelerinde devam eden Şii-Sünni çatışması, ümmet bilincinden yoksun olmanın birer göstergesidir. Bu tür çatışmalar, emperyalist ülkelerin, Müslümanları ekonomik olarak sömürmesine ve siyasi olarak zayıflatmalarına sebep olmaktadır.

Diğer yandan İslam toplumunda, çeşitli tarikat ve cemaatlerin varlığı, kültürel bir zenginlik olarak kabul edilmesi gerekirken, bunların bölünme ve ayrışma aracı olarak kullanılması acı bir durumdur. Oysa bir insanın herhangi bir cemaate ya da tarikata kendisini yakın hissetmesi ve o yapının içinde yer alması doğal bir durumdur. Ancak kendi cemaat veya tarikatının, herkes tarafından benimsemesi gereken en doğru yol olarak kabul edip, orada olmayan Müslümanların küçük görülerek dışlanması, hatta kendi cemaat veya tarikatına mensup olanların cennete, cemaatinin dışında kalan diğer Müslümanların cehenneme gideceğinin söylenmesi ya da ima edilmesi, ümmet bilincinden yoksun, ayrıştırıcı ve ötekileştirici bir durumdur.

Müslüman toplumun ümmet bilinci kazanması için, öncelikle Hz. Muhammed'in tüm insanlığa rahmet için gönderilmiş olduğu gerçeğinden hareketle, onu örnek alan, onun gibi, insanlara sevgi ve merhametle yaklaşan insanlar olmak gerekmektedir. Zira Yüce Allah, onu, bize her yönüyle güzel bir örnek olarak seçmiştir. "İman etmeden cennete giremezsiniz ve birbirimizi sevmedikçe iman etmiş olmazsınız"¹ buyuran Hz. Muhammed'in, bu güzel düsturunu ilke edinmeden, ümmet olmak mümkün değildir. Müslümanları zayıf duruma düşürüp, İslam'ı ortadan kaldırmaya çalışan emperyalist güçlere karşı tek vücut olup, ortak doğrular etrafında birleşmedikçe, ümmet bilincine ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Yüce Allah Müslümanların ortak değeri olan Kur'an etrafında bütünleşmeleri gerektiğini şöyle ifade etmektedir: "Hepiniz Allah'ın ipine sınımsız sarılın, dağılıp ayrılmayın ve Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman idiniz de O, kalplerinizin arasını uzlaştırıp ısındırdı ve siz O'nun nimetiyle kardeşler oldunuz. Yine siz, tam ateş çukurunun kıyısındaiken, oradan sizi kurtardı..." (Âl-i İmrân 3/103) Müslümanlar, sürekli ihtilafli konuları tartışarak enerjilerini boş yere harcamak suretiyle, İslam düşmanları karşısında zayıf düşmek yerine, birlik beraberlik içinde, güçlerini birleştirerek, tek vücut olmaları gerekmektedir. Nitekim Yüce Allah, Müslümanların birbirleriyle gereksiz yere çekişmelerinin, onları zayıflatıp zor duruma düşüreceğini şöyle dile getirmektedir: "Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; sonra korkuya kapılırsınız da gücünüzü kaybedersiniz. Sabredin, çünkü Allah sabredenlerle beraberdir." (Enfal 8/46)

Sonuç itibarıyla, Bu makalede vurgulamak istediğimiz husus, Müslümanların, aslında din kardeşi olduklarını ve kardeşliğin gereği olarak birlikte hareket ettikleri zaman, ümmet olacaklarını ortaya koymaktır. Eğer Müslümanlar ümmet olmayı başararlarsa, pek çok sorun kendiliğinden çözülecek ve Müslüman toplum, dünyanın en güçlü ümmetini oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Ümmet, Kardeşlik, Mezhepçilik, Ulusçuluk.

¹ Buhari, *Sahih-i Buhari*, Thk. Muhammed Züheyr b. Nasır, (Dâru Tavgu'n-Necât, 2001), İman 13; Müslim, *Sahih-i Müslim*, Thk. Muhammed Fuad Abdu'l'bâki, (Beirut: Dâru İhyâi Tûrâsi'l-Arabî, ts.), Mûsâkât, 20.

ISLAMIC UMMAH IN THE QUR'AN

Abstract

From the first person, Prophet Adam to the last Prophet Muhammad, in the historical period Allah the Almighty has sent prophets and books to guide people on the right path. Prophets chosen by Allah from among their own peoples, some people believed and supported them, while others did not believe in them. Although the word Ummah has different meanings in the Qur'an, it is mostly used for people who believe in prophets. It is emphasized in the Qur'an that believers are brothers, and they are ordered to unite in common points, instead of competing with each other, in order to preserve this brotherhood. However, while some Muslims have been preparing the ground for the disintegration of the Ummah from a nationalist / racist perspective, some have become sectarianism by moving up the sect with violence and seeing their sect as the most correct and marginalizing others. The separatist elements similar to these weaken the Islamic Ummah in the face of imperialist forces, and eliminate the unity of the Ummah that should be there. The way to get rid of these troubles is that Muslims approach each other with love and tolerance, and act with the awareness that they are brothers and sisters in Islam. Instead of a discriminating language, they should use a unifying and an embracing style.

Summary

As the children of the Prophet Adam and Eve, humankind has kept the generations of humanity to the present day. "Ummah", which derives from the Arabic word "Umm", meaning mother, refers to children born of the same mother, therefore it is remarkable that it expresses brotherhood. In Islamic literature, ummah is a society formed by people who believe in the same religion, and share the same values. Every Muslim is a member of the Islamic Ummah. The religion that holds the Ummah together commands Muslims to take care of each other with a sense of brotherhood. Even though each Muslim has different a race and lives in a different geography, religion, which is a common value, makes them brothers. The Brotherhood of religion is stronger and more binding than the brotherhood of blood. Indeed, some of the Muslims who migrated from Mecca to Medina left their mother, father, siblings and many close relatives in Mecca because they did not believe and they had to emigrate. Even in the Battle of Badr, some of the Prophet's friends had to fight their relatives who did not believe. All these are signs that the Brotherhood of faith is stronger and more important than any kind of kinship.

The Islamic brotherhood makes it necessary to be an Ummah. The Islamic Society, formed by people who act with the consciousness of the Ummah, continues its good in peace and security in the environment in which it lives, at the same time, it can stand up to the imperialist forces that are trying to eliminate Islam, weaken and even destroy Muslims economically and politically. Therefore, in order to become an Ummah, Muslims should unite in common values and approach each other with tolerance instead of discussing by bringing up the controversial issues between them.

There are many factors that suspend the Muslims of the world from being conscious of the Ummah. One of the most important of these is the conception of nationalism, which comes with the claim that its own race is superior to other races. When creating humans, Allah the Almighty did not ask them what race they wanted to be. Humans were born from a mother and a father in a way God deemed fit, and wrote in their destiny. Therefore, it is unreasonable for people to brag about their race, which they did not choose with their own preferences. It is also meaningless to underestimate a person of another race because of his race. The way out of this disease is to remember that we are sons of a mother who believes in the same religion,

knowing that all people are descended from the Prophet Adam. It is natural for man to love his race and nation. However, racism or nationalism is one of the biggest obstacles to become an Ummah.

One of the obstacles to become an Ummah is sectarianism. It is natural for a person to be connected to a sect, and to love his sect. However, his disdain for other sects and their members, claiming that his own sect is the right way, prevents him from becoming a member of Ummah. As a matter of fact, many wars have been fought in the past as a result of sectarian fanaticism, and the blood of many innocent people has been shed in these wars. It is a pity that the same kind of wars continue in our age. For example, the ongoing Shiite-Sunni conflict in Islamic countries such as Yemen, Iraq and Syria today is a sign of a lack of Ummah consciousness. Such conflicts cause imperialist countries to exploit Muslims economically, and weaken them politically. On the other hand, while the existence of various religious orders and congregations should be regarded as a cultural wealth in Islamic society, it is painful to use them as a means of division and separation. However, it is natural for a person to feel close to any community or cult, and to take part in that structure. However, some denigrate and exclude Muslims who are not there, claiming that their community or sect is the right way for everyone to adopt. Even telling or implying that those who belong to their community or cult will go to heaven and that other Muslims who are outside of their community will go to hell is a state that lacks the consciousness of the Ummah, and is discriminating and otherizing.

In order for the Muslim community to gain awareness of the Ummah, first of all, it is necessary to become humans who follow the Prophet Muhammad's example and approach people with love and compassion, based on the fact that the Prophet Muhammad was sent as of mercy to all mankind. Allah the Almighty has chosen him as a good example in every way. "You cannot enter heaven without faith, and you will not have faith unless you love each other," said the Prophet Muhammad, "It is impossible to be an Ummah without adopting this beautiful motto of Muhammad as a principle. Unless it is the only body against the imperialist forces trying to weaken Muslims and eliminate Islam, it does not seem possible to reach the Ummah consciousness unless they unite around common truths. Almighty Allah states that Muslims must unite around the Qur'an, which has a common value: "Hold fast, all together, by the rope which Allah stretches out for you, and be not divided among yourselves; and remember with gratitude Allah's favour on you; for ye were enemies and he joined your hearts in love, so that by his Grace, ye became brethren; and ye were on the brink of the pit of fire, and he saved you from it..." (Âl-i İmrân 3/103)² Muslims are becoming weak against the enemies of Islam by wasting their energy constantly discussing contentious issues. Whereas in unity, they must come together and join forces. As a matter of fact, Allah the Almighty states that the needless contention of Muslims with one another will weaken them and put them in a difficult position: "And obey Allah and His Messenger; and fall into no disputes, lest ye lose heart and your power depart; and be patient and persevering; for Allah is with those who patiently persevere."(Enfal 8/46).³

As a result, what we want to emphasize in this article is to show that Muslims are actually brothers and sisters in religion, and when they act together as a requirement of brotherhood, they will become Ummah. If Muslims succeed in becoming an Ummah, many problems will be solved by themselves, and the Muslim community will become the most powerful Ummah in the world.

Keywords: Tafsir, Ummah, Brotherhood, Sectarianism, Nationalism.

² Abdullah Yusuf Ali, *The Holy Qur'an*, (Usa Wash: Amama Corp., 1983),149.

³ Yusuf Ali, *The Holy Qur'an*, 427.

GİRİŞ

1. ÜMMET KELİMESİ

Ümmet, Arapça bir kelime olup “ e-me-me ” kökünden türemiştir.⁴ Diğer bir ifadeyle kelimenin aslı, “ümm”, “ümmi” ve “imam” kelimelerine dayanmaktadır.⁵ “Ümmet” in kelime anlamı: niyet etmek, bir şeyi hedeflemek, toplumun önünde olmak, bir şeyi sevk ve idare etmek ve anne olmaktır.⁶ Ayrıca bu kelimeye, asıl, kaynak, cemaat, din, boy, zaman ve yönelmek gibi anlamlar da verilmiştir.⁷

“Ümmet” kelimesiyle aynı kökten türeyen “ümm” kelimesi; asıl, kök, kaynak, anne, anlamlarına gelmektedir.⁸ Bir şeyin var olmasına, düzenlenip tertip edilmesine, terbiye edilmesine, kısacası herhangi bir nesnenin aslını oluşturan her şeye “ümm” denilmiştir. Nitekim atamız Hz. Âdem’in eşi Havva annemize, insanlığın ilk yaratılışına ve çoğalmasına sebep olduğu için, insanlığın annesi denmesi de bundandır.⁹

Özet olarak ifade edilecek olursa, ümmet kelimesi; topluluk, millet, halk, cemaat, kendilerine peygamber gönderilen toplumlar, bir peygambere inanıp onun etrafında toplanan insanlar, kendisinde iyi insan, önder olarak kabul edilip kendisine uyulan rehber, âlim, din, geniş yol, tüm canlı türler ve cinsleri,¹⁰ gibi anlamlara gelmektedir.

1.1. Kur’an’da Ümmet Kelimesi

“Ümmet” kelimesi, Kur’an’da yirmi beş surede, 64 defa geçmektedir. Bunlardan 51’i tekil, 13’ü çoğul kipindedir. Bunlardan tekil olanların 49 tanesi “ümmet” şeklinde geçerken, iki tanesi “ümmeteküm” şeklinde geçmektedir. Çoğul kipinde geçenlerden 11 tanesi “ümemün” şeklinde, iki tanesi ise “ümemen”¹¹ şeklindedir.

Kur’an’da “ümmet” kelimesi genel olarak topluluk anlamına gelmekle

⁴ el-Cevherî, İsmail Hammad, *Sihâh*, Thk. Abdulğafûr Atar, (Kahire: Dâru’l-İlmi Melâyin, 1956), 5/1863; İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, (Kahire: Dâru’l-Maarif, ts.) 2/135.

⁵ Halil b. Ahmed, *Kitâbu’l-Ayn*, Thk. Abdulhamit Henrâvi, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2003), 1/90; Hasan Keskin, *Kur’an’da Ümmet Kavramı*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003), 15.

⁶ İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, 2/135.

⁷ İbn Fâris, *Mu’cemu Mekâyisü’l-luğa* Thk. Abdusselâm Muhammed Harun, (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1972), 1/21.

⁸ İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, 2/136.

⁹ el-İsfahânî, *el-Müfredât fi Garibu’l-Kur’an*, Thk. Muhammed Seyyid Keylâni. (Beyrut: Dâru’l-Marife, ts.), 22.

¹⁰ Halil bin Ahmed, *Kitabu’l-Ayn*, 1/91.

¹¹ M. Fuad Abdalbâki, *el-Mu’cemu’l-müfrehres li elfâzi’l-Kur’an’il-Kerim*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986), 80–81.

birlikte, Allah'a inanan insan topluluğu,¹² inanmayan insan topluluğu,¹³ hayvanlar âlemi,¹⁴ gibi toplumları da ifade etmektedir. Ayrıca millet,¹⁵ kabile,¹⁶ önder,¹⁷ zaman,¹⁸ din ve hayat tarzı¹⁹ anlamlarında da kullanılmıştır.²⁰

Kur'an'da "ümme" kelimesi, terim olarak, bir peygambere iman edip onun tebliğ ettiği dine inanarak onu yaşayan ve peygamberinin yolundan giden, ona destek olan insanlar anlamında kullanılmaktadır. Nitekim her peygamberin bir ümmeti olmuştur. Müslümanlar ise tüm peygamberlere iman ettikleri için onlara iman edenlerle birlikte düşünüldüğünde büyük bir ümmet olmaktadır. Bizim bu çalışmada kullandığımız ümmet, terim anlamıyla, İslam dinine inanan insanları ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle aynı ilaha, aynı peygambere ve aynı kitaba inanıp, dinin gereklerini yerine getirmeye gayret eden insanları kapsamaktadır.

1.2. İnanç Birliği ve Ümmet Bilinci

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kur'an'da "ümme" kelimesi, genellikle aynı dine inanan insanların oluşturduğu topluluğu ifade için, yani inanç birliği anlamında kullanılmaktadır. İşte burada amacımız, ümmet bilincinin nasıl sağlanabileceğini ortaya koymaktır. Kur'an-ı Kerim'de insanların önceden tek bir ümmet olduğu ve daha sonra aralarındaki kıskançlık ve çekememezlik yüzünden din konusunda ayrılığa düştükleri, bu yüzden ümmetin dağıldığını şöyle ifade edilmektedir:

"İnsanlar daha önce bir tek ümmetti. Sonra Allah onları hem müjdeleyip hem de uyarmaları için peygamberler gönderdi. İnsanların aralarında çıkan anlaşmazlıklarda hüküm vermeleri için, peygamberlerle beraber hak olan kitabı da gönderdi. Fakat kendilerine kitap verilenler, apaçık deliller geldikten sonra, aralarındaki kıskançlıktan dolayı dinde ayrılığa düştüler..." (el-Bakara 2/ 213)

Ayette, başlangıçta tek ümmet olan insanların, Yüce Allah'ın kendilerini uyarması için peygamberler ve onlarla birlikte kitaplar göndermesine rağmen, sırf aralarındaki kıskançlıklar dolayısıyla birbirleriyle ayrıştıkları belirtilmektedir. Çekememezlik ve kıskançlık duygusu, toplumları bir-

¹² Âl-i İmran 3/104.

¹³ en-Neml 27/83.

¹⁴ el-En'am 6/38.

¹⁵ Fâtır 35/24.

¹⁶ el- Araf 7/160.

¹⁷ en- Nahl, 16/120.

¹⁸ Yusuf 12/45.

¹⁹ ez-Zuhruf 43/22-23.

²⁰ Vecdi Akyüz, *Kur'an'da Siyasi Kavramlar*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1998),169.

birine düşman eden bir hastalıktır. Nitekim İslam ümmeti, tarih boyunca şeytanın vesveseleri sonucu, kendi aralarındaki basit sebepler yüzünden ayrıışmışlardır.²¹

“Sizin ümmetiniz bir tek ümmettir ve Rabbiniz de benim; öyleyse bana karşı gelmekten sakının. Fakat insanlar dinlerini parça parça ettiler/çeşitli gruplara ayrıldılar. Her grup, kendinde bulunanla sevinmektedir.”(el-Mü’minûn 23/52-53)

Ayette Yüce Allah, insanların ilk başta tek bir dinlerinin olduğunu, zaman içerisinde bu dinlerini çeşitli parçalara bölmek suretiyle, Yahudilik, Hristiyanlık, sabiilik ve mecusilik gibi çeşitli dinler ihdas ettiklerini ve her bir grubun kendisinin doğru yol üzere olduğunu düşünerek bununla mutlu olduğunu ifade etmektedir.²² Günümüzde ise ayette anlatılan duruma benzer bir şekilde, insanların içinde bulunmuş oldukları topluluk, cemaat, tarikat ve benzeri grupların, diğerlerinden daha üstün ve daha doğru yolda olduğunu inancıyla, kendi dışındakileri ötekileştirdiklerini görmekteyiz. Oysa bir insanın yukarıda saydığımız ya da onların dışında kalan gruplardan herhangi birine gönül bağı ile bağlanması doğal bir durumdur. Ancak kendi içinde bulunmuş olduğu grubu ya da cemaati öne çıkarıp diğerlerini aşağılayıp grupçuluk yahut cemaatçilik yapması, doğru değildir. Günümüzde de maalesef bu tür bir taassuba sahip olan insanlarla karşılaşmaktayız. Oysa Müslümandan beklenen tavır, kendi dışındaki tüm Müslümanları kardeş olarak sevmesi ve onlarla ortak değerlerde birleşerek ümmet bilinci içerisinde hareket etmesidir.

Kur’an-ı Kerim incelendiği zaman, insanların aynı anne ve babadan meydana geldiklerinin vurgulandığı görülür.²³ Dolayısıyla özü ve soyu itibariyle tüm insanlar Hz. Âdem’in soyundan gelmekte ve onun neslini sürdürmektedir. Ancak insanların nüfusunun artması sonucu, zorunlu olarak farklı coğrafyalara dağılınca, zamanla yeni ırklar ve kabileler ortaya çıkmıştır. Bu husus Kur’an’da şöyle açıklanmaktadır:

“Ey insanlar, biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık. Daha sonra sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Şunu unutmayın ki Allah katında en üstün olanınız, takvâ yönünden en iyi olanınızdır. Muhakkak ki Allah her şeyi en iyi bilen, her şeyden hakkıyla haberdar olandır.”(el-Hucurât 49/13)

²¹ Bu konu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Halil Aldemir, *Kur’an-ı Kerim’e Göre İhtilaf*, (İstanbul: Kitabı Yayınları, 2010), 77-80.

²² Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil*, thk. Abdullah Mahmut Şehata, (Beyrut: Dâru İhyâi Turâsî'l-Arabi, 1423h.), 3/159.

²³ en-Nisa 4/1; ez-Zümer 39/6; el-Hac 22/5.

Bu ayette, insanlığın önemli problemlerinden ırk, renk, dil ve kabile ayrımcılığının getirdiği taassuba dikkat çekilmektedir. Çünkü dünyanın birçok yerinde bu tür konularda insanların birbiriyle ayrışıp birbirlerine karşı düşmanca tavırlar içerisine girdikleri görülmektedir. Oysa hiçbir insan kendi isteğiyle ırkını, rengini, kabilesini ve anadilini seçemez. Bunlar Yüce Allah'ın belirlediği, yaratılış gereği zorunlu bir durumdur. Dolayısıyla bu konularda hiç kimse bir diğerini ırkı, rengi veya dili nedeniyle hor göremez ya da üstünlük vesilesi sayamaz.

İnsanların kavimlere ve kabilelere ayrılmaları da Yüce Allah'ın takdiriyle olmuştur. Zira yeryüzünde yaşayan tüm insanların bir tek aile olamayacağı aşikârdır. İnsan nüfusunun artmasıyla birlikte, kabilelerin ve soyların genişleyerek artması da doğal bir durumdur. Buna bağlı olarak, farklı coğrafi bölgelerde ve farklı iklimlerde yaşayan insanların renkleri, özellikleri, dilleri ve hayat tarzları farklılık arz etmektedir.²⁴ Bütün bunlar doğal bir sonuç olduğundan, insanlar için üstünlük vesilesi sayılamayacağı gibi aşağılama ölçütü de olamaz.

Eğer insanlar arasında üstünlük ölçütü aranıyorsa, şüphesiz bu, öncelikle ahlak ve fazilet yönünden üstünlük olmalıdır. Daha sonra Yüce Allah'a yapılan ibadette samimiyet, dikkate alınmalıdır. Nitekim yukarıdaki ayette de bu husus açıkça vurgulanmaktadır.

Kur'an'ın ifadesiyle, İyiliği emreden, kötülükleri engellemeye çalışan İslâm ümmeti, insanlar için ortaya çıkarılan en iyi ümmettir.²⁵ İnsanların iyiliği için çalışan Müslümanlar, diğer ümmetlerle karşılaştırıldığında her zaman üstün bir konumdadır. Üstünlüğü; soy-sop, kabile, ırk, sosyal statü ve zenginlik gibi şeylerde görmeyen İslâm, takvâyı/Allah'a karşı sorumluluk binciyle hareket etmeyi üstünlük ölçütü saymıştır. İnsanlardan takvâ sahibi olanlar ve takvânın gereği olarak güzel ahlâk sahibi olurlarsa, işte asıl üstünlük budur.

Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiğine göre Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmuştur: "Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu yalnız bırakmaz, ona hakaret etmez. Üç defa 'Takva şuradadır' buyurarak göğsünü işaret etmiştir. Bir kişinin bir Müslüman kardeşini hakir görmesi kadar büyük bir kötülük yoktur."²⁶

²⁴ Afzalur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, Trc. Celaleddin Şencan, (İstanbul: İnkılab Yayınları,1992) 3/153.

²⁵ Âl-i İmran 3/110.

²⁶ Ahmet b. Hanbel, *Müsned-i İmam Ahmet b. Hanbel*, Thk. Şuayb Arnavut vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), H. No:7727, 13/159.

Numan b. Bişr de Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bütün mü'minleri birbirlerine merhamette, muhabbetle, lütufta sanki bir vücut gibi görürsün. O vücudun bir uzvu hastalanınca, vücudun öbür azaları birbirlerine hasta azanın elemine paylaşılmaya çağırırlar."²⁷

Kendilerine gönderilen Peygamberlere itaat eden her topluluk, o peygamberin ümmeti sayılmaktadır. Dolayısıyla İslam dinine inanan bütün Müslümanlar, Hz. Muhammed'in ümmetidir. Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav), kendi döneminde yaşayan ve kendisinden sonra kıyamete kadar yaşayacak olan tüm insanlığa peygamber olarak gönderildiği için, ona inanan tüm insanlar, onun ümmetidir.²⁸ Nitekim Yüce Allah, Müslümanların tek bir ümmet olduğunu / olması gerektiğini, şöyle ifade etmektedir:

"Gerçek şu ki, sizin ümmetiniz tek bir ümmettir. Ben de sizin rabbini-zim, öyleyse bana ibadet ediniz." (el-Enbiya 21/92)

Müslümanlar; farklı etnik kökenleri olsa da farklı dilleri konuşsalar da gelenek ve görenekleri birbirinden farklı olsa da sonuçta bir ümmettir. Tarih boyunca Müslümanların kurdukları medeniyetler, birçok etnik unsuru bünyesinde sorunsuz olarak barındırmıştır. Özellikle farklı din ve inançlara sahip olan yabancı unsurların bireysel özgürlüklerine saygılı olmuşlar, toplumsal olarak özgürce dinlerinin gereğini sorunsuz bir şekilde yaşamışlarına fırsat tanımışlardır.

İslâm, insanlığın ortak değerlerini, ortak menfaatlerini korur ve gözetir. İslâmî bir toplumda imtiyazlı kişi, imtiyazlı aile, imtiyazlı sınıf yoktur. İslâm, herhangi bir özel topluluğun kurtuluşunu değil; bütün bir insanlığın kurtuluşunu sağlamak ister.²⁹

Herhangi bir ulusun, zümrenin veya bölgenin çıkarına dayalı olan sistemler, ya da dinler, tüm insanlara hitap edemezler. İçinde yaşadığımız çağda yaşanan büyük sıkıntılar, tüm beşerî ideolojilerin ve düzenlerin ahlâkî başarısızlıklar içerisinde bulunduğunu göstermiştir. Günümüzde artık Batı kültür ve uygarlığına ait bütün kavram ve kuramlar, vazgeçilmez olmaktan çıkmaktadır. Çünkü Batı kültür ve uygarlığına özgü maddî değerler, insanı yaratılış gayesinden uzaklaştırmıştır.³⁰

Yüce Allah, Âl-i İmran suresinin 110. ayetinde Müslümanları, bütün bir insanlık için ortaya çıkarılmış, iyilikleri emreden, kötülüklerden alıkoyan, iman eden, namaz kılan, zekât veren, Allah'a ve Resulüne itaat eden en ha-

²⁷ Buhari, Edep, *Sahih-i Buhari*, 8/10 (6011).

²⁸ Ahmet Öz, *Kur'an'ın Önerdiği Vasat Ümmet*, (İstanbul: Çıra Yayınları, 2018), 252.

²⁹ Atasoy Müftüoğlu, *Ümmet Bilinci*, (İstanbul: Denge Yayınları, 1998), 22.

³⁰ Müftüoğlu, *Ümmet Bilinci*, 24.

yrırlı ümmet olarak tarif etmektedir. Bu ayete göre, gerçek anlamda Müslüman olmak demek, tüm insanlığın sorunlarını teşhis edip, onlara çözüm üretmek için çaba sarf etmek demektir.

Müslümanlar, tüm insanların iyi olmaları için çalışırlar. Bütün insanların kötülükten kurtulmalarını isterler. Müslümanların en büyük eylemi, insanları sürekli olarak Allah'ın dinine davet etmektir. Nitekim Allah'ı tanımak demek, Allah'ın bütün iradesine teslim olmak demektir. Diğer bir ifadeyle Müslümanlar, ortak ilkeler etrafında, ortak amaçları gerçekleştirmek üzere toplanan bir ümmettir.

İslam ümmeti evrensel bir ailenin adıdır ve her birey, birbirine karşı sorumludur. Hz. Peygamber'in de ifade ettiği gibi, dünyanın bir ucundaki Müslümanın başına bir sıkıntı gelse dünyanın öbür ucundaki Müslüman bundan muzdarip olmalıdır.³¹ Merhamet, dayanışma ve sorumluluk hissi, mü'min olmanın gereklerindedir. Toplumsal yaşamın huzur ve güven içerisinde olması, Müslüman bireylerin üzerlerine düşen sorumluluklarını üstlenmelerine bağlıdır.

“Siz insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz; iyi olanı egemen kılar, münker olanı bertaraf eder ve Allah'a iman edersiniz.” (Âl-i İmrân 3/110) Ayette de görüldüğü gibi bizim sorumluluğumuz, sadece ümmet bireylerine yönelik değil, bütün dünya insanlığındadır. Bu ümmet uluslararası platformda dini, inancı ve etnik kökeni ne olursa olsun ezilen ve zulme uğrayan dünya halklarının hamisi olmak durumundadır. Bu ümmet dünya barışının teminatı olmak zorundadır.

“Hepiniz Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, dağılıp ayrılmayın ve Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman idiniz de O, kalplerinizin arasını uzlaştırıp ısındırdı ve siz O'nun nimetiyle kardeşler oldunuz. Yine siz, tam ateş çukurunun kıyısındaiken, oradan sizi kurtardı...” (Âl-i İmrân 3/103)

Müfessirlere göre “Allah'ın ipi” inden maksat, Kur'an ve İslam'dır. “Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı yapışmak”, hep birlikte İslam dinine inanmayı, onu kabul etmeyi ve gereklerini yerine getirmeyi ifade eder. Hz. Peygamber Kur'an'ı, “Allah'ın gökyüzünden yeryüzüne sarkıtılmış ipidir”³² diye tarif etmiştir.³³

Diğer bir yoruma göre “Allah'ın ipi” ifadesinden maksat, Müslüman

³¹ Buhari, Edep, 8/10 (6011).

³² Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 17/211 (Hadis No: 11131).

³³ Hayrettin Karaman v. dğr. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 1/643.

toplumdur. Bu ayette Yüce Allah, mü'minlere birlik olmalarını ve ayrılığa düşmemelerini emretmektedir. Ayette geçen "Allah'ın nimeti" ifadesinden maksat, İslam dininin, mü'minleri kaynaştırması ve bir araya getirmesidir. Zira Müslüman olmadan önce, 120 yıl birbirlerini yok edercesine savaşan Evs ve Hazreç kabileleri, İslam'ın tebliğ edilmesiyle birlikte Müslüman olmuşlar, dolayısıyla Allah'ın bahsettiği İslam nimetiyle kardeş olmuşlar ve öteden beri süregelen savaşa son vermişlerdir.³⁴

Ayrıca bu ayette Yüce Allah, kâfirliği bir cehennem çukuruna, kâfirleri de o çukurun kenarında bulunup oraya düşmeye mahkûm olanlara, benzetmiştir. İslam'ı ise o çukura düşmeye engel olan sebep, olarak vasıflandırmıştır. Allah, iman edenleri kurtaracak, kâfirler ise layık oldukları cezaya çarpılacaklardır.

Allah'a karşı gereği gibi saygılı olmak ve Müslüman olarak ölebilmek için Allah'ın ipine toptan yapışarak tevhid inancında birleşmek, ayrılıktan uzak durmak gerekmektedir. İslam dini, inançta ve amelde birliğe büyük önem verir. Bunun içindir ki inanç alanında Allah'ın birliği ilkesini getirdiği gibi, ibadet alanında da hac ve namaz gibi insanları bir araya toplayarak Müslümanların birliğini sağlayacak prensipler koymuş, amelî tedbirler almıştır. Fert olarak veya bölünmüş gruplar halinde yaşayanların dinlerini ve milliyetlerini korumaları kolay değildir.³⁵

İnsanlar arasında düşünce ayrılıklarının bulunması, insanın yaratılış hikmetinin bir gereğidir. Çünkü Yüce Allah her bir insanı farklı bir mizaç ve karakterde yaratmıştır. Herkesin kendine has bazı özellikleri vardır. Bu yüzden herhangi bir konuda tüm insanların aynı şekilde düşünmesi mümkün değildir. Dolayısıyla insanlar arasında düşünce ayrılıklarının olması, doğal bir durumdur. Bu ayrılıkların makul çizgide kalması halinde, insanlar arasında rekabete, bunun sonucu olarak da toplumların ilerlemesine ve kalkınmasına katkı sağlayacaktır.

Kur'an, farklı düşüncelere sahip olmanın, insanların birbirlerinden ayrışmasına ve birbirlerine düşmanca tavır almalarına vesile kılınmasına izin vermemektedir. Nitekim bu ayet-i kerimede Müslümanların birliği, Allah'ın bir nimeti olarak değerlendirilirken, toplumsal barışı tehdit eden ve İslâm'dan önce örnekleri çokça görülen çekişme hallerini her an içerisine düşüp yanabilecekleri ateşten bir çukurun kenarında bulunmaya ben-

³⁴ Taberi, *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an*, Thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türki, (Kahire: Dâru Hicr, 2001), 5/650-652.

³⁵ Karaman v. dğr. 1/643.

zetilmiştir. Bu sebeple Allah, insanların böyle bir tehlike ile karşı karşıya kalmamaları için hep beraber Kur'an'a sarılmalarını, onun temel prensiplerinin dışına çıkmamalarını istemektedir. "O'nun / Allah'ın nimeti sayesinde kardeş oldunuz" ifadesi, İslâm'ın insanlar arasında birlik ve beraberliği sağlama konusunda ne derece kaynaştırıcı önemli bir unsur olduğunu, hatta din kardeşliğinin, dolayısıyla inanç ve dava birliğinin soy kardeşliğinden daha kuvvetli olduğunu gösterir. Zira soy, dil ve vatan birliğinin, aynı ırktan olan Araplar arasında meydana getiremediği barış, kardeşlik ve dayanışmayı İslâm, bu millet arasında başardığı gibi, farklı ırklar ve soylar arasında da başarmıştır. İslâm tarihi incelendiğinde, bunun pek çok örneği görülür.³⁶

2. ÜMMET BİLİNCİNİN OLUŞMASINA ENGEL OLAN FAKTÖRLER

2.1. Siyasi İhtilaflar ve Mezhep Taassubu

Hz. Peygamber'in vefatının ardından kimin halife olması gerektiği konusunda, Müslümanlar hemen iki ayrı siyasi gruba bölündüler. Bu bölünme, zaman içerisinde farklı gruplar şeklinde devam etti. Nitekim tarihi süreçte siyasi anlayışlar, dini hükümlerin yorumlarına yansiyarak bugünkü mezheplerin temellerini oluşturdu. Mezhepler doğal mecraları içerisinde gelişip çoğaldı. Zamanla bu mezhepler halkın ve siyasi otoritelerin de desteğiyle güç kazandı. Tarihi süreçte bir kısım mezhepler hak mezhep kategorisinde değerlendirilirken, bir kısmı destek bulamadığı için unutulmuş, bir kısmı da batıl ve bid'atçı mezhepler kategorisinde değerlendirildiği için dışlanmıştır.

Hak mezhep kategorisinde öne çıkan mezheplerin bazı müntesipleri de zaman içerisinde, takım tutma mantığına bürünerek, kendi mezheplerinin en doğru mezhep olduğu iddiasıyla diğer mezhepleri küçük görme ve itibarsızlaştırma yolunda çaba sarf etmeye başlamışlardır. Hatta bazı siyasi otoriteler, kendi mezheplerini, devletin resmi mezhebi olarak kabul etmiş, kanunları ona göre düzenlemişlerdir. Bunun sonucu olarak, siyasi iktidara uzak kalan mezhepler, kendilerini dışlanmış olarak gördükleri için, içinde bulunmuş oldukları ezilmişlik psikolojisi nedeniyle, grup taassubu giderek artmıştır. Daha sonra siyasi iktidar mücadelesine yönelen bazı mezhepler, gruplaşmaların ve kamplaşmanın giderek artmasına sebep olmuşlardır. Neticede, ümmetin birliğini sağlaması gereken Müslümanlar, kendi içlerinde siyasi kamplara bölünmüş, birbirleriyle mücadele etmeye

³⁶ Karaman v. dğr. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1/644.

başlamışlardır. Müslüman toplum içerisindeki bu mezhep çatışması, İslam dinine karşı mücadele eden gruplara cesaret vermiş ve Müslümanların siyasi olarak zayıflığından istifade ederek, onlara saldırmaya başlamışlardır. Hedefleri, dünyada İslam'ın hâkim olmasını engellemek olan bu tür şer odakları, Müslümanlar arasındaki mutaassıp grupların kendi aralarındaki anlayış farklılıklarını, sürekli gündemde tutmak suretiyle, birbirlerine karşı kıskırtmış, bundan maddi ve manevi nemalanma yoluna gitmişlerdir. Bu konuda uyanık olması gereken Müslümanlar, birbirleriyle sürekli çekişmek suretiyle, aralarındaki gerginliği artırmış ve zaman zaman da birbirlerini öldürmüşlerdir. Nitekim bugün İslam dünyasına baktığınız zaman, çoğunlukla Müslümanların birbiriyle savaştığını görürsünüz. Ortadoğu ülkelerindeki savaşlar, çoğunlukla Müslümanların kendi aralarındaki mezhep savaşlarıdır.³⁷ Yemen, Irak ve Suriye'de süren Şii-Sünni savaşı, bölgede Müslüman halk üzerine otorite kurmaya çalışan emperyalist güçlerin hoşuna gitmekte, onlara siyasi üstünlük sağlamaktadır. Burada Müslüman halk, mezhep taassubunu bir kenara bırakarak, emperyalist güçlere karşı, ümmet bilinciyle hareket edip tek vücut olmadıkça, bölgede zulüm devam edecek, Müslümanlar siyasi ve ekonomik olarak ezilmeye mahkûm olacaklardır. Bu yüzden Müslümanlar, yaşanan olaylara taassupla değil, daha geniş bir bakış açısıyla bakmalı, kendi aralarındaki mezhebi anlayış farklarına hoşgörülle yaklaşmalıdırlar. Bir mezhebe bağlı olmak doğal bir durum iken, mezhepçiliğin yanlış olduğunu bilmek gerekmektedir.

2.2. Ulusçuluk Akımları

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de, tüm insanların Hz. Âdem ve Havva'nın soyundan geldiklerini vurgulamak suretiyle, aslında herkesin atasının bir olduğunu,³⁸ bu yüzden hiçbir ırkın diğerinden üstün ya da aşağı olamayacağını açıkça dile getirmektedir. Ancak bazı insanlar, kendilerinin üstün ırk olduklarını iddia etmekte, kendileri dışında kalan diğer ırkları bir şekilde küçümsemek suretiyle, ulusçu bir anlayışla, Müslümanların arasına nifak sokmakta ve ayrıştırmaktadırlar. Oysa hiçbir insan, ırkını kendi iradesiyle seçmemekte, Allah'ın dilemesi sonucu yaratıldığı ırkını kabul etmektedir.

İnsanlar arasındaki ırk, milliyet, aşiret vb. farklılıkları ön plana çıkararak ve bunları bir üstünlük vesilesi sayarak, ümmetin birliğini tehdit eden yak-

³⁷ Daha geniş bilgi için bkz. Ahmet Öz, "Ortadoğu'da Şii-Sünni Savaşının Kur'ani Dayanakları", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 / 7 (Aralık 2017), 69-90.

³⁸ en-Nisa 4/1; ez-Zümer 39/6.

laşım, İslam dininde yasaklanmıştır. Birçok müfessire göre ilk örneğine şeytanın secde emrine karşı gösterdiği kibirli tavırda rastladığımız bu anlayış, günümüze kadar devam edegelmiştir.³⁹

1789'da meydana gelen Fransız İhtilalinin ardından, dünya çapında yaygınlaşan ulus devlet anlayışı, emperyalist güçlerin kışkırtması sonucu, Müslümanlar arsında da yayılmış, Osmanlı medeniyetinin yıkılmasını hızlandıran en büyük sebeplerinden birisi olmuştur. Günümüzde de güzel vatanımız Türkiye'yi, dünya emperyalist güçlerinin desteğiyle ortaya çıkan terör örgütleri, yine Ulus devlet kurma bahanesiyle bölmeye çalışmaktadırlar. Emperyalizme ve onların kurduğu paravan örgütlere karşı güçlü bir devlet olmak için, ulusçu akımlardan uzak durmak, ümmet bilinciyle hareket ederek Müslümanların kardeş olduğunu unutmamak gerekmektedir.

Günümüzde insanlar arasındaki ümmet bilinci, ulusçuluk ve farklı ülkelere sahip olmak gibi nedenlerle bozulduğu için, Müslümanlar arası birlik ve dayanışma tam olarak sağlanamamaktadır. Oysa Rabbimiz bir, kitabımız bir, Peygamberimiz birdir. Rabbimiz, soyumuza, solumuza, ırk ve rengimize, yaşadığımız ülkeye göre değil; kendisine yönelik ibadetlerimize göre nimetler, bağışlar verecektir. Birliğin ve bütünlüğün temeli, İlahî vahye dayanmalıdır. İlahî vahiy, insanlığın bütün bir hayatını kuşatan mutlak gerçekliktir. Hangi kabileden, ulustan gelmiş olursak olalım, İslâm ailesi içerisinde hepimiz temel kardeşlik bağlarıyla birbirimize bağlanmalıyız. Kavim merkezli bir İslâm anlayışı, İslâm'ın evrensel anlam ve amaçlarıyla bağdaşmaz. Tarih boyunca İslâm, pek çok renkleri, ırkları bünyesinde kardeş kılmıştır. İslâmî bir birlik anlayışıyla, bütün renkler ve ırklar evrensel insanlık anlayışının temsilcileri olarak barış içinde yaşamışlardır. Hangi renge, hangi ırka, hangi ulusa ait olursa olsun, her Müslüman, evrensel İslâm ümmetinin şerefli bir üyesidir.⁴⁰

Burada bir hususu da açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Zira bazı insanlar Hz. Muhammed'in Arap ırkına mensup olmasından dolayı, Arap ırkının üstünlüğünü, hatta Arapça'nın kutsal dil olduğunu iddia etmektedirler. Hz. Peygamber'in Araplar içinden seçilmesi ve onlardan biri olması, Araplara, ümmet içinde bir ayrıcalık sağlamaz. Nitekim Hz. Peygamber, Vedâ Hutbesinde: "Ey insanlar! Biliniz ki rabbiniz birdir, atanız da birdir. Bütün insanlar Âdem'den gelmiş, Âdem de topraktan yaratılmıştır. Arab'ın

³⁹ Necmettin Çalışkan, "Kur'an'da Irkçılığa Sebep Olan Unsurlar ve Bazı Çözüm Önerileri" *Route Educational and Social Science Journal*, 5/6, (April 2018), 120.

⁴⁰ Öz, *Kur'an'ın Önerdiği Vasat Ümmet*, 257; Müftüoğlu, *Ümmet Bilinci*, 23.

Arap olmayana, Arap olmayanın Arap'a, beyazın siyaha, siyahın da beyaza hiçbir üstünlüğü yoktur. Allah katında üstünlük ancak takvâ iledir"⁴¹ buyurmuş, özellikle Arapları da açıkça zikrederek, ırkların üstünlük aracı sayılamayacağını ifade etmiştir. Ayrıca Arapça, Kur'an'ın dili olduğu için kutsal sayılamaz. Çünkü Yüce Allah, gönderdiği kitapları, muhataplarının konuştuğu ve rahatça anlayacağı dil ile göndermiştir.⁴² Kur'an'ın da ilk muhatapları Arap ırkına mensup olduğundan, onların gönderilen mesajı kolayca anlamaları için Arapça gönderilmiştir. Eğer Arapça kutsal bir dil olsaydı, Tevrat ve İncil'in de Arapça gönderilmesi gerekirdi.

2.3. Farklı Yorumlara Karşı Tahammülsüzlük

Yaratılış gereği insanlar bazı konularda birbirlerinden farklı düşünüp olaylara farklı pencerelerden bakabilirler. Bu hususta insanlar birbirlerine karşı hoş görülmesi olmalıdır. Ancak maalesef bazı insanlar, kendi anlayış ve yorumlarının yegâne doğru olduğunu, kendisi gibi düşünmeyen insanların yanlış yolda olduklarını iddia ederek onları kâfir olarak görmektedir. Geçmişte hariciler, günümüzde ise bazı selefi gruplar, kendileri gibi düşünmeyen insanları, bazı ayetleri buldukları bağlamından kopararak kullanmak suretiyle tekfir etmektedirler. Tekfir edilen Müslümanlar, mürted ilan edilmekte ve öldürülmeleri gerektiğine hükmedilmektedir. Oysa İslam âlimleri, "ehl-i kıblenin tekfir edilemeyeceğini" ifade etmiş ve ümmetin bu konuda dikkatli olması gerektiğini vurgulamışlardır.

Ortadoğu'da yaşanan iç çatışmalarda, Müslümanlar birbirlerini tekfir etmek suretiyle öldürmektedirler. Kendisi gibi düşünmeyen veya olaylara farklı bir siyasi pencereden bakan Müslümanları "mürted" (dinden dönen kişi) ilan etmek suretiyle, onlarla savaşmayı meşru görmektedirler. Bu konuda bazı İslam hukuku kaynaklarında geçen, "mürted" in öldürülmesi gerektiği ile ilgili hükümleri kendilerine delil olarak kullanmaktadırlar. Oysa Kur'an'da konu ile ilgili geçen ayetlere bakıldığında, mürtedin öldürülebileceğine dair bir hükmün hatta en küçük bir işaretin olmadığı görülür.

"..Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider. Onlar cehennemliktirler ve orada devamlı kalırlar." (el-Bakara, 2/217)

"İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr

⁴¹ Ahmet b. Hanbel, *el-Müsned*, 38/474, (Hadis No: 23489).

⁴² İbrahim 14/4.

edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlayacak, ne de onları doğru yola iletacaktır.” (en-Nisa 4/137)

“Kalbi imanla mutmain iken, dini inkâr etmeye mecbur bırakılıp da yalnız dilleriyle inkâr sözünü söyleyenler hariç, kim imanından sonra Allah>ı inkâr ederek gönlünü inkâra açar, göğsüne küfrü yerleştirirse, onlara Allah'ın gazabı ve şiddetli azabı vardır.” (en-Nahl 16/106)

Yukarıdaki ayetlerin hepsinde, açık bir şekilde, dinden dönen kişinin ahiretteki cezası belirtilmekte, dünyada ne tür bir ceza verilmesi gerektiği noktasında, herhangi bir açıklama yer almamaktadır. Diğer yandan Kur>an “insanlara inanıp inanmama”⁴³ konusunda özgürlük tanırken, “dinden dönen kimsenin öldürüleceği” hükmü nereden çıkmıştır? Mezhep imamları bu konuda Peygamberimiz (sav)’e isnad edilen bazı hadisleri ve Hz. Ebu Bekir’in kendi halifeliği döneminde ortaya çıkan ridde olaylarına karşı savaştığını delil olarak almaktadırlar.⁴⁴

“Hz. Ebu Bekir halifeliği döneminde, dinden dönüp kâfir olanları öldürünce, Hz. Ömer ona, “bu insanları nasıl öldürürsün?” diye sordu. Hz. Ebu Bekir ise ona cevap olarak, Peygamberimiz’in şöyle buyurduğunu söyledi: *“Ben insanlarla la ilahe illallah diyene kadar savaşmakla emr olundum. Kim la ilahe illallah derse, benden malını ve canını korur, ancak hakkı olan ve Allah'a vereceği hesabı hariç.”*⁴⁵

Gerek Peygamberimiz döneminde, gerekse dört halife döneminde dinden dönen insanlar sırf dinden döndükleri için öldürülmemiş veya onlarla savaşılmamıştır. Yapılan ridde savaşları ve Müslümanları dinden döndürmek için mücadele eden bazı müşrik ve ehl-i kitabın öldürülmesi yönünde verilen fetvalar, Müslüman toplumun bir iç kargaşa yaşamaması için verilen siyasi fetvalardır. Hanefi mezhebine göre yaşlı erkek ve tüm kadınlar dinden dönseler de öldürülmezler. Çünkü potansiyel olarak savaşmaya güçleri yoktur. Kısacası mesele, bir kişinin dinden dönmesi değil, toplumda huzursuzluk çıkarması ve devlete başkaldırmasıdır. İşte böyle düşünen bazı muasır âlimler, Müslümanlara savaş açmayan kâfirlerin öldürülmemesi⁴⁶ gerektiği söylemişlerdir.⁴⁷

Dinden dönen kişinin eğer tövbe ederse affedileceği, dolayısıyla öldü-

⁴³ el-Bakara 2/256.

⁴⁴ Öz, “Ortadoğuda Şii-Sünni Savaşının Kur’ani Dayanakları”, 84.

⁴⁵ Buhari, İstıtabe, 9/15(6924).

⁴⁶ en-Nisa 4/90.

⁴⁷ Öz, “Ortadoğuda Şii-Sünni Savaşının Kur’ani Dayanakları”, 85; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 1/206.

rülmeyeceği, İmam Ebu Hanife⁴⁸ ve İmam Şafii⁴⁹ gibi ilk dönem âlimleri tarafından dile getirilmiştir. Ancak daha sonraki dönemlerde, örneğin İmam Şafii'den üç asır sonra gelen Şafi 'i fakih Maverdi (ö.450-1058), çağdaşı Ebu Ya'la b. Ferrâ (ö.458-1066) ve Gazâlî (ö.505/1111), gibi âlimler tarafından "Kur'an mahluk mudur?" sorusuna olumlu cevap veren herkes kâfir ve mürted ilan edilmiş, onların tövbeye bile davet edilmeden öldürülmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁰ Bu anlayışın sonucu olarak günümüzde bazı selefi gruplar, İslam adına cinayetler işlemektedirler. Bu tür grupları ortaya çıkaran, onları destekleyip güçlendirenler ise hep İslam düşmanlarıdır.

SONUÇ

Aynı Allah'a aynı kitaba ve aynı peygambere inanan Müslüman ümmetin, birlik ve beraberlik içinde olması beklenmektedir. Ancak ne yazık ki Müslümanlar, birlik olmak yerine, sürekli parçalanmakta, bunun sonucu olarak da emperyalist güçler tarafından sömürülmektedirler. Gerek mezhepçilik, gerek ulusalcılık, gerekse tarikat ve cemaatçilik sonucu parçalanmış ümmetin, birlik olması için, taassuptan uzak olması gerekmektedir. Müslümanın, din kardeşine karşı sevgi ve hoşgörü göstermesi gerekirken, sürekli ayrıştırıcı unsurların gündeme gelmesi, ümmet bilincinin olmamasından kaynaklanmaktadır. Müslümanların büyük haritaya bakması, siyasi olayları dışardan bir gözlemlerle tahlil etmesi, gerçeği görmesi açısından önemlidir. Çünkü çoğunlukla siyasi olaylara dar bir bakış açısıyla bakıldığı için, İslam düşmanlarının kurduğu tuzaklar görülememektedir. Müslümanlar küçük işlerle meşgul olurken, emperyalist güçler onları zayıflatmak, siyasi ve ekonomik açıdan sömürebilmek için, uzun vadeli planlar yapmakta ve bu planları uygulamaktadırlar. İslam dünyasının bugün içinde bulunduğu durum, bunun en açık göstergesidir.

Ülkemiz açısından bakıldığında, geçmişte yaşanan alevi-sünni çatışması her an ısıtılıp önümüze konulacak bir yemek gibi bekletilmekte, zaman zaman da bu konu, ülke bütünlüğünü bozmak için gündeme getirilmektedir. Aynı şekilde, yüzyıllardır birlikte yaşadığımız Kürt vatandaşlarımız, ulusal örgütler aracılığıyla kışkırtılmakta, uluslararası örgütler tarafından desteklenmektedir. Bütün bunlar, güzel ülkemizde huzur ve mutluluk içe-

⁴⁸ es-Serahsi, *el-Mebsut*, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1993), 10/111.

⁴⁹ İmam Şafii, *el-Ümm*, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1990), 6/171.

⁵⁰ Öz, "Ortadoğuda Şii-Sünni Savaşının Kur'ani Dayanakları", 86; Ayrıca daha ayrıntılı bilgi için Bkz., Frank Griffel, "Şafii ve Gazalî'nin Mürted Konusundaki Görüşleri", Trc. Şükrü Selim Has, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (Nisan, 2006), 277-296.

risinde yaşamamızı istemeyen, ülkemizi bölüp zayıflatmak isteyen güçler tarafından organize edilmekte ve desteklenmektedir.

Müslümanların azınlık olarak buldukları devletlerde, birlik beraberlik içinde bulunmaları ve siyasi olarak güçlenmeleri istenmemektedir. Nitekim emperyalist güçler, Müslümanları ya terörist ilan etmekte ya da teröre destek vermekle suçlamaktadırlar. Oysa İslam ile terör bir arada düşünülemez. Zira İslam, kelime olarak barış ve esenliği ifade eder. Diğer yandan Müslüman ülkeler ise sürekli iç kargaşalar ve terör eylemleriyle uğraşmak zorunda bırakılmaktadır. Bunun sebeplerinden en önemlisi, Müslüman halkın siyasi bilinçten yoksun bir vaziyette olması ve olaylara dar bir perspektiften bakmasıdır. Dünya Müslümanlarının emperyalist güçlere karşı direnip ümmet birliğini sağlaması için, birbirleriyle ayrışacakları hususları gündeme getirmek yerine, birlikte hareket edebilecekleri bir anlayışa yönelmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdülbâki, Muhammed Fuad. *el-Mu'cemu'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'an'il-Kerim*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986.
- Afzalur Rahman. *Sîret Ansiklopedisi*. Trc. Celaleddin Şencan. 6 Cilt. İstanbul: İnkılab Yayınları, 1992.
- Akyüz, Vecdi. *Kur'an'da Siyasi Kavramlar*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1998.
- Aldemir, Halil. *Kur'an-ı Kerim'e Göre İhtilaf*. İstanbul: Kitabı Yayınları, 2010.
- Ali, Abdullah Yusuf. *The Holy Qur'an*. Usa Wash: Amama Corp., 1983.
- Buhari, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah. *Sahih-i Buhari*. Thk. Muhammed Züheyr b. Nasır. 9 Cilt. B.y.: Dâru Tavgu'n-Necât, 2001.
- Çalışkan, Necmettin. "Kur'an'da Irkçılığa Sebep Olan Unsurlar ve Bazı Çözüm Önerileri" *Route Educational and Social Science Journal*, 5/6, (April 2018), 120-133.
- el-Cevherî, İsmail Hammad. *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve shâhu'l-Arabi*. Thk. Abdülğafûr Atar. 7 Cilt. Kahire: Dâru'l-İlmi Melâyin, 1956.
- Griffel, Frank. "Şafii ve Gazali'nin Mürted Konusundaki Görüşleri", Trc. Şükrü Selim Has, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (Nisan 2006), 277-296.
- Halil b. Ahmed. *Kitâbu'l-Ayn*. Thk. Abdulhamit Henrâvi. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003.
- Hanbel, Ebû Abdullah Ahmet b. Muhammed. *Müsned-i İmam Ahmet b. Hanbel*. Thk. Şuayb Arnavut vd. 45 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.

- el- İsfahâni, Ragıp. *el-Müfredât fi Garibu'l-Kur'an*. Thk. Muhammed Seyyid Keylâni. Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.
- İbn Fâris, b. Zekeriyya. *Mu'cemu Mekâyisu'l-luğa*. Thk. Abdusselâm Muhammed Harun. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1972.
- İbn Manzûr. *Lisanü'l-'Arab*. 55 Cilt. Kahire: Dâru'l-Maarif, ts.
- Karaman, Hayrettin- Çağırıcı, Mustafa- Dönmez, İbrahim Kâfi-Gümüş, Sadrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.
- Keskin, Hasan. *Kur'an'da Ümmet Kavramı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Mukatil b. Süleyman. Ebu'l-Hasan. *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*. Thk. Abdullah Mahmut Şehata. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabi, 1423 h.
- Müftüoğlu, Atasoy. *Ümmet Bilinci*. İstanbul: Denge Yayınları, 1998.
- Müslim, Haccac Ebu'l- Hüseyin el Kuşeyri. *Sahih-i Müslim*. Thk. Muhammed Fuad Abdalbâki. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabi, ts.
- Öz, Ahmet. "Ortadoğu'da Şii-Sünni Savaşının Kur'âni Dayanakları". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4 / 7 (Aralık 2017), 69-90.
- Öz, Ahmet. *Kur'an'ın Önerdiği Vasat Ümmet*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2018.
- es-Serahsi, Ebu Bekir Muhammed b. Ebu Sehl. *el-Mebsut*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1993.
- İmam Şafii, Muhammed b. İdris. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1990.
- et-Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir. *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an*. Thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türki. 26 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 2001.